

ՏԱՍՆՄԵԿԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ՄԱՅԻՍ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարեկանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպեկով:
Թիֆլիսում գրվում են միայն խմբագրատան մէջ:
Օտարաբարակացիք դիմում են ուղղակի
Դրոփուհ. Редакция «Маяк»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերէն):
Յայտարարութիւնն ընդունուում է ամեն լիզուով:
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

ԲՈՂԱՆՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ խմբագրին:
Ներքին լուրեր: ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Անգլի-
ալի: Եզրագրական հարց: Նամակ Թիֆլիսից:
Արտաքին լուրեր: ՌԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ: ՀՅՈՒԱԳԻՐ-
ՆԵՐ: ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ:
ԿԱՆ: Խամայի Մէլիքութիւններ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Բացում, մայիսի 19-ին

Ներքինեան դարձանգում մէջի մշակների դէմ
եղած անօրինակ բռնաբարութեան տեղի դէպքը,
որի մասին կարդացինք «Մշակի» № 81 նոյն իսկ
բռնաբարութեան բողոքը, մեզ վրա ընկածը
տպաւորութիւն ունեցաւ: Հաստատապէս կար-
ծում ենք, որ այդ անպարտ զրկեաների բողոքը
ամեն տեղ խորին մշտնջենական արձագանք
պիտի տայ, մանաւանդ նոցա որոնք մէջ, որոնց
համար թանկ է մեր alma mater ոչ միայն իր
կրթական նշանակութեամբ, այլ նոյն իսկ դրա
աղբատէր հիմնարկի, Ներքին Մ-ի խնկելի մի-
շտտակով և աւանդով:

Հշմարտ է, մի ժամանակ դպրոցի կառավարիչ
աղաները վայրենի միջոցներով և ոտակներով
էին պատախանում մեր, աշակերտներին իրաւա-
ցի բողոքներին, բայց մենք ներում էինք այդ ա-
ղաներին, որովհետեւ նրանք առաւել ճարպիկու-
թիւն ունէին ոտակական անարարութեան մէջ, քան թէ
դատարարութեան դատարար: Նրանք առաւել
նման էին կանոնաւոր կեղծողներին, քան թէ
հայրաբար խնամող աղաներ: Բայց այսու ամե-
նային մենք կարծում էինք, որ հանդուգնաւ Ներ-
քին Արքեպիսկոպոս Ներքինեան դպրոցի պատգամա-
ւորները ընդհանուր ժողովի մէջ ասած խիստ խոս-
քերից յետոյ այդ ոտակական աղաների դարը անյի-

շատակ կորած, մեռած է և մինչև անգամ մեռա-
կար է նորա մանրամասն նկարագրից յիշելու և
ապագային աւանդելու: Ո՛վ կը մտածէր որ դար-
ձեալ ոտակականներով պիտի բռնանան Ներքինեան
տան մէջ այն անմեղները, դէմ, որոնց միակ ցան-
կութիւնն է եղել իրանց դժբաղդ օրերի դա-
նութիւնը ամբողջ քրիստոնեակային և մարդկային
ճանապարհով... Ինչով այժմեան աղաները պիտի
տարբերվին հին աղաներից, որոնք մեզ աշակերտ-
ներին ոտակականարան էին տանում և հրապարա-
կաւ դանակում և մեզ տոբլում բոկոտն,
գողունի փախել է չմիտման, Մատթէոս կաթողի-
կոսի հայրական գլխութեան ապականելու: Կար-
ծեմ թէ ոչինչ տարբերութիւն չը կայ հիների և
նորերի մէջ:

Եթէ հին աղաները ոտակականներով բռնաբա-
րում ու հարստահարում էին մեզ նորա համար,
որ մենք մեր անտերութեան, թշուառութեան մէջ
Առտոնով վրա յուսալով՝ մեր ցալին դարձան
էինք որոնում, նորերը նոյնպէս ոտակականներով
բռնաբարում են նոցա դէմ, որոնք ուրիշից կարեկ-
ցութիւն և օգնութիւն ապագիւն չը սպասելով,
իրանց թշուառութեան միջոց մի կը են որո-
նում: Ասեմք թէ հիները բռնաբարում էին աշա-
կերտներին վրա, իսկ նորերը մշակներին վրա:
Մի և նոյն է, աշակերտի դէմ է թէ մշակի, այս
միայն դիտելով, որ արդար և իրաւացի պահանջի
դէմ գործ զին և ոտակականեան բռնութիւնն Ներ-
քինեան յարկի տակ՝ դա մի դատաւարութիւն գործ
է. ինչքան եւ մենք կամեցել ենք անկախաւ ու
ներող լինել, դարձեալ մեր լեզուն անէծք է կար-
դացել այդ պատմական աղաների դէմ: Նոյն ա-
նէծքը կարգաւոր ենք մենք և մեր սերունդները,
քանի որ ներկայ աղաների վարժուցը մի հայտ-
յութիւն է մեր այժմեան համազգային տրամա-
դրութեան, որ ծնել է մեր ազգի մէջ՝ եթէ ոչ
տարագրութեան դէմ մի հարաբերուել, գոնէ այդ
տարագրութիւնից առաջ եկած աղէտ ու չարքը
ամոքելու համար:

Այս իսկ պատճառաւ է՝ որ մենք մի լուրէ ա-

ռաջ սպասում ենք այդ անցքի հշմարտ բացա-
տրութիւնը կամ իսպառ հերքում: Մենք տակա-
ւին չենք կամենում հաւատալ, որ «Մշակի» №
81 մէջ տպւած բողոքը տարակուսութիւն, կամ
իրողութեան եղծումն չէ, այլ հշմարտ եղելութիւն:
Մենք հաւատում էինք որ հանդուգնաւ Ներքին
Արքեպիսկոպոս խիստ բողոքը այնքան խորին սպա-
ւորութիւն արած է ապագայ սերունդի վրա, որ
ոչ ոք չէր համարձակելու մեր alma mater պղծ-
քն աղբոյնի և անարդար բռնաբարութիւն գոր-
ծելու ոտակական միջոցներով:

ԲԺ. Արամանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ստացանք Մոսկվայի Լազարեան ճեմարանի
գիրքատիրից 41 ռուբլ, Բիւրքեմանի ֆոտոգրա-
ֆիական ժողովածուի երկու օրինակի համար:
Այդ փողը կը պահենք խմբագրութեան մէջ, մին-
չև պ. Բիւրքեմանի Եւրոպայից վերադառնալով,
որտեղ նա գնացել է այս օրերս:

Մենք իմացանք հետեւեալը: «Մշակի» № 72
մէջ տպւած լուրէ և № 83 մէջ հրատարակւած
նամակը Ներքինի ու Մարիամեան օրերոց
դպրոցի տեսուչ Անդրեան Չաչիանի մասին,
առանց հետեւեալից չը մնային: Չաչիանը ստիպ-
ւեցաւ մայիսի 17-ին իր պաշտօնից հրաժարական
տալ դպրոցի հոգաբարձութեանը, որ և ընդունեց
սառնութեամբ նրա հրաժարականը: Հոգաբարձու-
թիւնը, որ առաջ այնքան պաշտպանուած էր Չա-
չիանի մասին, այժմ տեսնելով որ «Մշակի» անկա-
ցութեանը պատճառով դպրոցի երեւելի տեսուչը
ընկել է անսարակական կարծիքի աշխուժ, շտա-
պել է ընդունել նրա հրաժարականը:

Լրագիրները հաղորդում են, որ ԽԱՐԿՈՎԻ
նուս վաճառականները, հետեւելով Մոսկվայի
վաճառականների օրինակին, խնդրել են ներկա-
յայնում կառավարութեանը, որով խնդրում են

որ հրեական խնդիրը վճով մարդասիրական կեր-
պով և որ հրեաներին թող տրվի ամբողջ Ռու-
սաստանում բնակվել: Խնդիրը մէջ յիշված է թէ
ինչ վեհաժողովը հասցրին ուսաց առուտորին և
չափաւոր հրեաների կոտորածները:

«Русский Курьер» լրագիրը լսել է որ Կ.
Պոլսի ուսաց դեսպան Նովիկով այլ եւ չի վե-
րադառնալ Կ. Պոլսի, իսկ նրա տեղը կը նշանակ-
վի Թէհրանի այժմեան ուսաց դեսպան պ. Զի-
նովից:

Մեզ ուղարկւած է հետեւեալ նկատողութիւն:
«Խնդրեմ հետեւալ երկուսը տեղեւոր, միջոց տալ
հեղքելու Շուշու ընկալական ուսումնարանի փակ-
վելու լուրը: Այդ ուսումնարանը կը փակվէր,
այս, եթէ պ. Կալիթ Ամիրջանեան խնդրատրվով
չը կազմվէր մի ընկերութիւն, ուսումնարանի
պահպանութեանը ներթափալէս օժանդակելու հա-
մար: Ուրախ ենք ձեռք տեղեկացնելու որ նորե-
րում անձամբ լսեցինք պ. Կալիթ Ամիրջանեանի
բերանից որ նա կամենում է նուիրել այդ ընկե-
րութեանը մօտ 15,000 ռուբլ: Այդ տեսակ գործ
պատիւ է բերում պարտին»:

Ռուսաստանի լրագիրները լին հետեւեալինե-
րով՝ դատաւարան այլ և այլ քաղաքներում ան-
ընդհատ պատահող տարաբնիկ հրեաների մա-
սին: Այդով են գրեթէ ամբողջ քաղաքներ:

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են որ
այս օրերս սպասում են Ս. Պետրոպոլսից կոմս
Միլեպինին:

«Голосъ» լրագիրը հաղորդում է որ նշանակ-
ված է Կովկասեան դատաստանական հիմնարկու-
թիւնների րէ վիդիտ: Այդ վերաբնութեան
համար ուղարկվում է սենատոր Բէր:

Լրագիրներում կարդում ենք, որ Բալտա քա-

բերդի մէջ: Պաշարումը երկար տեւեց, ձմեռը վրա
հասնելով, բերդը չը կարողացան գրաւել, բայց
վարանդայի զիւղերի մեծ մասը աւարի առնելով,
աւերակ դարձնելով, մէլքները վերադարձան ի-
րանց տեղերը, պայման դնելով, որ հետեւալ գա-
րունքին կրկին արշաւանք գործեն, Աւետարանոց
բերդը կործանելու համար:

Փանահ-խանը այժմ հասաւ իր նպատակին:
Վարադաղի մէլքները մէջ սկսեցաւ ներքին պա-
տերազմը: Նա շտապեց օգուտ քաղել այդ հան-
գամանքներից:

Մէլք-Շահնազարը սրբան էլ յանդուգն, աներ-
կելու մարդ լինելով, դարձեալ դիտելով, որ իր ուժերը
չէր կարող հաւասարացնել բոլոր չորս մէլքների
անհամեմատ մեծ գործութեանը: Այդ պատճառով
նա ստատիկ անհանգստութեամբ սպասում էր
դարձան արշաւանքին: Նրան պէտք էր մի դաշ-
նակից, մի օգնական, և նա ձեռք մեկնեց իր հայ-
րենիքի ոխերիմ թշնամուն, — Վուսնիշիցի աւագա-
կին...

Միւս մէլքները տեղի կատարեցան, երբ նկա-
տեցին, որ Մէլք-Շահնազարը միացաւ Փանահ-
խանի հետ, որի չար դիտաւորութիւնները, Վա-
րադաղի հայկական բոլոր իշխանութիւնները ոչն-
չացնելու մասին, ամենքին յայտնի էին:
Փանահ-խանը իր կողմից շատ ուրախ եղաւ,
երբ մէլքների միաբանութիւնը քանդված տեսաւ,
երբ նրանցից մէկը, և ամենանշանաւորը, անցաւ
իր կողմը:

Վաղուց նա դիտաւորութիւն ունէր մտնելու
անմատչելի Վարադաղի սրտի մէջ, և մի յարմար
գիւրքի վրա ցանկանում էր մի ամուր բերդ հիմնել:
Նրա Բայաթի և Ասկարանի բերդերը, ինչպէս տե-
սանք, հայոց մէլքները ոչնչացրին:

«Զեր Չանախչին պաշտպանութեան համար
խիստ անյուսուալի դիւր ունի, ասաց Փանահ-խանը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽԱՄՍԱՅԻ ՄԵԼԻԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

XI.

Փանահ-խանը մի քանի անգամ փորձերից յե-
տոյ վերջապէս համոզվեցաւ, որ Վարադաղի մե-
լքների միաբանութիւնը քանդելու համար, և
Վարադաղի մէջ մի հաստատ գիւրք բռնելու հա-
մար, անպատճառ հարկաւոր է, որ մէլքներից
գոնէ մէկին գրաւէ գէպի իր կողմը: Մի աղէտակի
անցք կատարեց նրա ցանկութիւնը:

Ուղղել մերում լինեցինք, Նաղիւր-չանը Մու-
ղանի անապատում իրան պարսից թաղաւոր հրա-
տարակելուց յետոյ, Վարադաղի հինգ մէլքներին
հաստատեց իրանց իշխանութիւնները մէջ, տալով
նրանց հայրենական վաղեմի իրաւունքները: Բայց
մի և նոյն տարեկան մէջ (1736) վախճանվեցաւ
Վարադաղի իշխան Մէլք-Շահնազարեան Մէլք-
Յուսէինը, որի կինը Աւետարանոց գիւղում կոտո-
րել տուեց օսմանցիներին: Մէլք-Յուսէինի փո-
խարին Վարադաղին սկսեց կառավարել նրա ազ-
գական Մէլք-Միլլա-բէկ II-ը *): Դա իր յան-
դուգն անհնազանդութեան գրգռեց Շահի բար-
կութիւնը, և Շահը հրամայեց գլխատել նրան:

Մէլք-Միլլա-բէկ II-ի փոխարին Շահը Վարադա-
ղայի մէլքը նշանակեց Մէլք-Յուսէինի որդի Մե-
լք-Յովսէփին: Այդ Մէլք-Յովսէփը, որին պար-
սիկները Հասան էին կոչում, չափազանց հեղա-
բարոյ, գրաւել և խնայել մարդ էր, բայց մի ոտ-

քով կազ և փորձահասակ: Նա ունէր մի եղբայր
ևս, որը ընդհակառակն վայելչաւասակ, գեղե-
ցիկ և չափազանց փառասէր տղամարդ էր: Դա
էր Մէլք-Շահնազար II-ը *), Վարադաղի կործա-
նիչը...

Իր ընտանեկան կեանքում Մէլք-Շահնազարը
սաստիկ անբարոյական մարդ էր, պարսիկներին
սովորութեամբ հետեւելով, իր տունը լցրել էր
բազմաթիւ հարձակումից Բացի դրանցից, նա ունէր
իր առաջին օրինաւոր կինը (Թագուհի)՝ Թագուհի,
որը խաչէն Հասան-Չալալեան իշխան-
ների տնիցն էր: Թագուհի մեռնելուց յետոյ Մե-
լք-Շահնազարը բռնութեամբ խլեց կենդանի ա-
մուսնից նրա գեղեցիկ կինը Սոնայ անուամբ (որը
Տիգրայի իշխան Մէլք-Նապուտ աղբիկն էր) և պը-
սակեց նրա հետ: Նոյն իսկ Սոնայի կենդանու-
թեան ժամանակ Մէլք-Շահնազարը ամուսնացաւ
իր հանգուցեալ կնոյ, Թագուհի, հարազատ եղբոր
Միլլայի կնոյ հետ: Թագուհի, հարազատ եղբոր
ընկ իր ընտանիքի մէջ մասնակցական բազմաթիւ-
թիւնը: Մէլքի այդ տեսակ վարժուցիները սաս-
տիկ վրաւորեցին ժողովրդի կրօնական զգաց-
մունքը և նրան առնելի դարձրին Վարադաղի միւս
մէլքներին մօտ: Բայց նրա կատարած մի եղեւ-
նադրութիւնը հրաւիրեց իր վրա բոլոր մէլք-
ների վրէժնադրութիւնը:

Մէլք-Շահնազարը փառասէր, յանդուգն և ո-
խերիմ մարդ էր: Նա չը կարողացաւ համբերել,
որ իր եղբայր Մէլք-Յովսէփը վարէր Վարադաղի

*) Մէլք-Յովսէփը և Մէլք-Շահնազարը խորթ
եղբայրներ էին. վերջինը ծնված էր Մէլք-Յու-
սէինի Անահ-խանի անունով կնոյցից, որը Տի-
գրայի իշխան Մէլք-Աւան-խանի բայն էր, իսկ
Մէլք-Շահնազարը ծնված էր Զօհրա-խանից, որը
Նախիջվանի խանի աղջիկն էր, աղբով թիւրք:
Մէլք-Յուսէինը նրան իբրեւ գերի բերեց Նախի-
ջվանից, յետոյ ամուսնացաւ նրա հետ:

իշխանութիւնը, թէն նա կարգված էր Նաղիւր-
չանից: Մի գիշեր յարձակվելով Մէլք-Յովսէփի
տան վրա, իր ձեռքով սպանեց եղբորը և նրա
ամբողջ ընտանիքը կոտորել տուեց: Կոտորածից
ազատվեցաւ մի երեխայ միայն, փոքրիկ Սալի-բե-
կը, որին դաշակը ծածուկ վախեցրեց իսկէն դա-
ւաւի Հասան-Չալալեան Մէլք-Ալի-բէկը մօտ,
որը երեխայի քնին էր *):

Սպանելով իր եղբորը, Մէլք-Շահնազարը բռն-
ութեամբ իր ձեռքը ձգեց Վարադաղի իշխանու-
թիւնը: Բայց նրա եղեւնադրութիւնը սաստիկ
բողոքեց իր դէմ Վարադաղի միւս չորս մէլքնե-
րի բարկութիւնը: Նրանք միաբանվեցան Մէլք-
Շահնազարից վրէժնադր լինելու համար: Դրանք
էին՝ Գիւլիստանի Մէլք-Բէգլարեան Մէլք-Իսա-
բէկը, Զարբերդի Մէլք-Իսրայելեան Ալի-Գուլ-
սիլեանը, խաչէն Մէլք-Ալի-բէկը և Տիգրայի
Մէլք-Աւան-խան Մէլք-Նոյային: Իրանց գործերով
այդ չորս մէլքները զինեցին զէպի վարանդայ:
Մէլք-Շահնազարը ամառայաւ իր Աւետարանոց

*) Աւետարանոց (Չանախչի) բերդը շատ ան-
գամ եղել է հանդիսարան, արհեստ գործերի:
Մենք նկարագրեցինք Մէլք-Յուսէինի մեծ ժամա-
նակ տեղի ունեցած օսմանցիների կոտորածը այդ
բերդում: 1723 թ. օգոստոս 20-ին, Վաղարշա-
պատի Շահնազար յանդուգն հայ իշխանը 300 հիւս-
ւարներով հիւր էր գալիս Աւետարանոց բերդի Մե-
լք-Միլլա-բէկի մօտ (Մէլք-Բայդի բերդին): Զը
նայեցով, որ Մէլք-Միլլա-բէկը հին օխ ունէր
զանգու-Շահնազարի հետ, այսու ամենայնիւ, սիրով
ընդունում է նրան իր տանը, և նրա սպիտակ
որպէս հիւրը բաժանում է իր գիւղացիներին տե-
րում: Գիւղացիները պատուէր են ստանում, հենց
որ գիշերը մէլքի տնից լսել կը լինի հրացանի
ձայն, ամեն մարդ պատրաստ լինի իր հիւրին ըս-
պանելու: Այսպիսով մի գիշերակայ մէջ կատարւում
են բոլոր 300 հիւսւարներին, իրանց իշխանի հետ:
Դա մի և նոյն Մէլք-Միլլա-բէկն էր, որին Նա-
ղիւր-չանը գլխատել տուեց:

դարձնել հրեաների պատգամաւորութիւնը այս օրերս ներկայացել է ներքին գործերի մինիստր կոմս խոստովնովին: Պատգամաւորութիւնը յայտնել է որ հրեաների դէմ անկարգութիւն անող և նրանց կոտորող ամբողջ զորքով և եղել մի քանի կալուածատէրերից, որոնք փող պարտ են եղել հրեաներին և նրանց մուրհակներ են տուած: Կոտորածները յետոյ կալուածատէրերը յոյս ունենալով որ կազառակն իրանց պարտքից: Այդ լուրը արտասպարով, «Русский Курьер» լրագիրը աւելացնում է որ կոմս խոստովնով խոստացել է պատգամաւորութեանը խոստովնովն և ամենայն անկողնապատգամութեամբ զննել տալ այդ իրողութիւնները:

Միայն զինուորական գլխաւոր բժիշկ, դոկտոր Բուշի գործը դուր գրադրեցնում է ամբողջ ռուս մամուլը: Գործից յայտնել է որ դոկտոր Բուշ բժշկներից շատերին ոչ թէ ինքն էր նշանակում պաշտօնների վրա, այլ դերասանուհի Ալեքսանովա, որ Բուշի հետ, ինչպէս քննութիւնից և բնաց, մտերիմ յարաբերութիւններ ունէր, բժշկներից շատերին նշանակում էր իր կալուած: Երբ դատաստանում հարցրին բժշկներից մի քանիսն ընդ, ինչի նրանք ծնունդով բժիշկ տեղը ստանալու համար կաշառք էին տալիս Բուշին, նրանք պատասխանեցին որ բժշկական ուսումը աւարտելուց յետոյ, երբ պաշտօն ուղեցին ստանալ, տեղեկացան, որ ամեն տեղ, թէ քաղաքական, թէ գիւղատեղական բժշկական մասում նոյնպէս կաշառքներ պէտք էր տալ, իսկ ծովային վարչութեան մէջ աւելի էժան էր պաշտօնների գինը: Մի վկայ յայտնեց որ ծովային բժշկական մասում թէև կաշառք են վեր առնում, բայց գինը պաշտօն էլ տալիս են, իսկ ուրիշ տեղ համ փողը առնում են, համ էլ խոստացած պաշտօնը չեն տալիս: Ինքն Բուշն էլ, ինչպէս յայտնվեցաւ զործից, ծովային գլխաւոր բժիշկի պաշտօնը ստանալու համար, տուել էր 15,000 ռուբլ մի դերասանուհու: Բայց ում անունով վեր առաւ այդ գումարը անյայտ բայց ամենակարող դերասանուհին, որ և կարողացաւ Բուշին նշանակել տալ ծովային գլխաւոր բժիշկ:—այդ հանգամանքը չը պարզված մնաց դատաստանում: Այդ հարցը իրան առաջարկելով, «Русскія Вѣдомости» լրագիրը ասում է: «Բուշ դատապարտված է, բայց ուրիշ անթիւ Բուշեր մնացին իրանց պաշտօնների մէջ վարչութեան այլ ճիւղերում»: Կաշառակերութիւնը, «Недѣля» շաբաթաթերթի կարծիքով, միշտ կը շարունակվի մեղանքում, մինչև որ վարչական օրգանները, պաշտօնականներ վրա չը հսկէ հասարակական խիստ կոտորույ: Ամբողջ ռուս մամուլը:

Մէլքե-Շահնազարին,—պէտք է որոնել մի աւելի ամուր դիրք, և ես մի այսպիսի տեղ ի նկատի ունեմ, որի վրա բերդ ճիւղնուով կը լինենք այն նուէնեան բուրբուկին ապահովված»:

Փանահ-խանը ցոյց տուց. վարանդայի գաւառում մի տեղ, Գարգար գետի վրա, որը Մէլքե-Շահնազարի սեպհական կարուածքն էր, և բնութիւնը, իրաւ որ, այդ անմասնէլ լեռնային թաղանթաւոր տեղովն էր ամուր բերդ լինելու համար: Երկու դաշակիցները սկսեցին բերդի ճիւղնաբերութիւնը: Մէլքե-Շահնազարը իր ձեռքով զրկեց նրա առաջին քարը, որ իր և ամբողջ Վարանդայի մէլքութիւնների գերեզմանը դարձաւ...

Մի կողմից բերդի կառուցումը առաջ տանելով, միւս կողմից մէլքների ձեռն գրառեալով մղելով, երկու դաշակիցները շուտով վերջացրին չինութիւնը (1752) և մերձակալ Եօշի աւանի հայ բնակիչներին տեղափոխելով այնտեղ, բերդը կոչվեցաւ Եօշի կամ Եօշի:

Փանահ-խանը մանկելով Վարանդայի արտի մէջ, իր դաշակից Մէլքե-Շահնազարի անկողնութեամբ, ոչ միայն կարողացաւ պաշտպանվել միւս հայ մէլքների յարձակումների դէմ, այլ իր իշխանութիւնը տարածեց և այն թիւրքեր ցեղերի վրա, որոնք առաջ չէին խնայարկում նրան:

Ինքը փանահ-խանը իր ծագումը ստացած լինելով աւելի աննշան և ստոր ցեղից, որպէս էին Սարուգլուցիցը, միւս աւելի գորից և նշանաւոր ցեղիցը (Չուանչիլիցիցը, քարիւղիցից և օխուղիցից) այսինքն ետեւում և երկու կոչված ցեղը) արհամարհանելով էին նայում նրա վրա: Եւ անանապը իրանց նախապետական սովորութիւններին իրիստ հակառակ էր թուում, խնայարկել մէկ միապետի հրամանի ներքոյ, որը պարսից իսլամի տխրոյս էր կրում: Բայց Մէլքե-Շահնազարի օգնութեամբ

ը միաժամ ասում է որ Բուշի գործի մերկացումով ռուս հասարակութիւնը պարտական է մամուլին, զիստաւորապէս «Голосъ» լրագրի յօդուածներին: Ահա ինչ անգին ծառայութիւն կարող է մատուցանել հայրենիքին մամուլի քիչ թէ շատ ազատ խօսքը, ասում են «Русский Курьер» և «Русскія Вѣдомости» լրագիրները:

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են թէ Երեւանում նահանգի մի քանի գիւղերում և Ալեքսանդրապոլի գաւառի մի քանի տեղերում հայ լուսաւորականները կրկին այլ և այլ միջոցներով սկսում են ներգանք հայ աւետարանականներին: Ի հարկէ ազատ ամբողջ մեղադրել չէ կարելի, նա ազատ լինելով, ինքն չը գիտէ ինչ է գործում, բայց կան մարդիկ, որոնք գրգռում են այդ խաւար ռամբլների ֆանատիկութիւնը: Գծադրապէս մենք ունենք «Моск. Вѣд.», «Нове Время» և «Русь» լրագիրների պէս մի երկու հատ թերթի, որոնք տարիներով գրգռում էին ամբողջ ատեւութիւնը դէպի այլաբանները: Ինչ քարմանաւի բան կայ որ ամբողջ մէջ աւելի էլ արմատացաւ ֆանատիկութեան գզգզումը, տեսնելով իրան քաջաբերված այդ իր ստոր գզգզումը մէջ ինտելիգենցիային պատկանող անձնիքների, պուրկիցիստների, խաւար ամբողջ առաջնորդող հրապարակասօսների կողմից: Թերթերից մինը ասում էր որ եթէ երկու հայ լուսաւորական կը մնան աշխարհիս երեսին, նրանք կը կազմեն ազգութիւնը, մի այլ լրագիր անուամբ էր բողոքականներին և կաթօլիկներին ազգութեան թշնամի, գողի և աւաղակներ, մի երրորդ թերթ անուամբ էր իրանց համար կրօնի արդատութիւն խնդրողներին գաւաղեցնում զայլեր, տուում էր ոտանաւորների ձեռք ֆիլիստիններ, որտեղ պարզ առաջարկում էր ձեռնել այլաբաններին: Իսկ ազգի, ազգութեան գաղափար թշնամի անունով դարձեալ մեզ էին գրգռում, որովհետեւ մենք միշտ ասում էինք, թէ ազգութեան գաղափարը հողի և մայրենի լեզուի վրա պէտք է հիմնվի և դուրս պէտք է լինի անհատական համոզմունքից, կրօնից: Մենք էինք յայտնվում ազգութեան թշնամի, որովհետեւ սէր և եղբայրութիւն էինք քարոզում այսպիսի հայերի մէջ, ընդհանուր ազգային գաղափարի անունով:

«Русский Курьер» հարցրեւ է որ կոմս Լօրիս-Մէլքով գնել է Մօսկովա-Պետերբուրգեան երկաթուղու գծի Չուգոյվսկայա կայարանից ոչ հեռու գտնվող մի ամառանոց, որտեղ դիտաւորութիւն ունի անցկացնել այս ամառը իր ընտանիքով: Ի՞նչ մի ցոյցով միջամտեց ինչո՞ւն:

Այդ բոլորն կարողացաւ հետզհետէ դրսից նա: Իսկ հայոց մէլքների վերաբերութեամբ դեռ վճռական քայլ չէր անում նա, աշխատում էր առանձնացնել նրանց, աշխատում էր երկպառակութիւն սերմանել նրանց մէջ, և փոքր առ փոքր նրանց ուժերը թուլացնել:

Սկսեց խաչէն մէլքութիւնից, որը մնացածին նահին ժամանակներից իշխում էին Հասան-Ջալալեան իշխանների ժառանգները: Իրանը, զարդիք ընթացքում ամբարն բազմացել էին, որ խաչէն գաւառը ամենամանր կտորներով բաժանված էր այդ առիւթ ներկայացուցչների ձեռքում, որոնք մնացն հետ: Փանահ-խանը մտածեց ստեղծել այստեղ մի նոր մէլքութիւն, նրանց բարբիւն հետզհետէ ոչնչացնելու նպատակով: Նրան գործովից կոչեալ ինքը Մէլքե-Շահնազարը:

Մենք ասեալք, երբ Մէլքե-Շահնազարը սպանեց իր եղբորը, Մէլքե-Յովսէփին, և բռնութեամբ դրանց Վարանդայի իշխանութիւնը, սպանվածի որդիները մէկին դաշակը փակեցին խաչէն գաւառը և թաղցրեց իր քեռիների տանը: Մանուկի քեռին էր Հասան-Ջալալեան իշխան Մէլքե-Ալանի զինը: Մտածելով, որ մի ժամանակ այդ մանուկը կը մեծանայ, և իր քեռիների օգնութեամբ վերջինից կը լինի իր հօր արեան համար, և դուրսէ յետ կը խլէ հօր իշխանութիւնը:—Մէլքե-Շահնազարը վճռեց ոչնչացնել թէ մանուկին և թէ նրա քեռիներին: Փառաւոր մէլքը այդ ձեռնարկութեան մէջ իր առանձին հայրենիքը ունէր իսկ այդ հայրենիքը նպատաւոր էին փանահ-խանի համար արաբ կողմից, որ նա խաչէն մէլքութիւնները ոչնչացնելով այնտեղ կը նշանակէր իր ցանկացած մարդուն և այսպիսով մի ամբողջ գաւառ իր ձեռքը կառնէր: Մէլքե-Ալան-

Ս. Պետերբուրգի իգական բարձրագոյն կուրսերի մէջ այս տարի աւարտել են իրանց ուսումը 23 ռուսաւորուհիներ, որոնցից մի քանիսն արդէն ստացել են այլ և այլ պաշտօններ:

Մարտաբազարի լրագիրները լսել են որ ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը զիստաւորութիւն ունի մշակել և կառավարութեան հաստատութեանը առաջարկել հետեւեալ օրէնքը: Ամենքին կը թույլատրվի բանալ զբաղմունքներ, առանց դրա համար առանձին հրաման առնելու իշխանութիւնից, միայն իւրաքանչիւր նոր բացված դպրոցի վրա տեղեկութիւն հաղորդելով ռուսաւորականները չը շանի հոգաբարձուհի: Գրագիտութեան զարդացումը անուամբ է այն դպրոցը, որի մէջ ուսուցանում են միայն կարգալ, գրել և հաշուել: Այդ տեսակ դպրոցներն էլ բանալու համար, ինչպէս լսել են լրագիրները, չի պահանջվի բացողից որ և է ուսուցչութեան իրաւունքի վկայական:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳՆԻՍ

Անգլիական համայնքների ժողովի մայիսի 23-ի նիստին Լաւաւոն հարց առաջարկեց, թէ կառավարութիւնը ինչ նպատակ ունէր անգլիական զրահակիր նաւատորմ ուղարկելով Ալեքսանդրիա: Արդեօք նաւատորմի ուղարկելը անհրաժեշտ էր անգլիական հպատակների կենսքը և կայքը պահպանելու համար, թէ կառավարութիւնը հարկաւոր համարեց միջամտել եգիպտական զործերին: Լաւաւոն ցանկացաւ նոյնպէս իմանալ, թէ միջին դէպքում պատերազմական զործորութիւնները սկսելուց առաջ արդեօք կառավարութիւնը միջոց կը տայ համայնքների ժողովին յայտնել իր կարծիքը կառավարչական քաղաքականութեան մասին: Արտաքին գործերի մինիստր օգնական Չարլզ Վիլի այդ հարցին պատասխանեց, որ զրահակիր նաւատորմը ուղարկված է եգիպտական ջրերը եգիպտոսի մէջ սպորող անգլիական հպատակների կենսքը և կայքը պաշտպանելու համար: Մենք յոյս ունենք, աւելացրեց Վիլի որ հարկաւոր չի լինի զինա-

ւորված ոչ գործ զննել և եգիպտոսի մէջ status quo պահպանելու, սուլթանի իրաւունքները պաշտպանելու, խեղդիկ օրինաւոր հիդրակոմիտե վերականգնելու և եգիպտական ժողովրդի սահմանադրական իրաւունքները պաշտպանելու համար բաւական է մեր նաւատորմի ներկայութիւնը: Եգիպտական ջրերի մէջ: Մեր ծովային ցայցը կը նպաստէ, որ եգիպտոսի սահմանադրական հիմնարկութիւնները կանոնաւորապէս զարգանան և որ եգիպտական կառավարութիւնը կատարէ իր միջազգային պարտականութիւնները: Վերջը Չարլզ Վիլի ասեց, որ նա առ այժմ անկարող է պատասխանել առաջարկված հարցի երկրորդ մասին:

Անգլիական համայնքների ժողովի մայիսի 24-ի նիստին Գլադստոն մի փայլուն ճառով, որ անդադար ծափահարութիւններով էր ծածկվում, պարսկական Վիլլիսին, որովհետեւ նա հրաժարվեց դատապարտել Իրան-գիպի մէջ կատարվող բռնութիւնները, մինչև կառավարութիւնն էլ իր կողմից չի դատապարտի ֆերմերներին աքսորելը: «Վիլլիս պահանջեց, ասեց Գլադստոն, որ կառավարութիւնը չը պիտի ստիպողական օրէնքներ վաւերացում: Նա ասեց, որ եթէ այդ օրէնքները չեն գործարկվի, կալուածական միութիւնն էլ օրինաւոր ճանապարհով կը գործէ: Բայց ո՞վ իրաւունք ունի երկարել որ կալուածական միութիւնը այժմ ուրիշ կերպ է գործում»: Այնուհետեւ Գլադստոն համոզում էր ժողովին չերկարացնել վիճաբանութիւնները և ընդունել առաջարկված օրինագիծը: Այդ օրինագիծին ընդդիմադրողները արգելք են դնում և միւս օրինագիծների առաջարկելուն, որոնց թվում է և ֆերմերների ապառիկների ներման օրինագիծը:

Լօնդոնի մէջ հրատարակվող «Daily Telegraph» լրագրի մէջ տպված է հետեւեալ նկատողութիւնը: «Մենք տեղեկացանք, որ անգլիական իշխանութիւնը նշանաւոր հաղորդութիւններ է ստացել Լօնդոնի մէջ սպորող երեւելի պետական անձանց կենսքին սպառնացող վտանգի մասին, այնպէս որ

մէլքին բնակվում էր իր սեպհական ամրոցում, որ իր սպարիքի մէկի անունով կոչվում էր Ուլու-պապի բերդ *): Նա յայտնի էր որպէս քաջ և անպարտելի պատերազմող: Երբ փանահ-խանը, միանալով Մէլքե-Շահնազարի հետ, իրանց հայ և թիւրք զորքերով արշաւեցին նրա վրա, Մէլքե-Ալանի վրայն այնպիսի մի սատուիկ ջարդ տուց նրանց, որ երկու դաշակիցները, հաղիւ կարողացան իրանց կենսքը ազատել, փախչելով և մտնելով Եօշի բերդը:

Այդ ժամանակ փանահ-խանը, Մէլքե-Շահնազարի խորհրդով, դադարի կերպով կանչեց իր մօտ խոյրիքիտան գիւղի տանուէր Միրզա-խանին, որը Մէլքե-Ալանի վրայից կարգված, նոյն գիւղի կառավարչն էր: Խառը ուսուցող իմացած լինելով տանուէրի փառասիրական ձգտումները, խոտուցաւ նրան, եթէ Մէլքե-Ալանի վրայն մի հնարքով կը բռնի և իր ձեռքը կը տայ, նրան աւելուց Խաչէն գաւառի վրա մէլքը կը կարգէ:

Միրզա-խանը, հրապարակած խանի խոստմունքներից, դիմեց Մէլքե-Ալանի վրայն մօտ, յայտնեց նրան, թէ իրան յայտնի է, որ փանահ-խանը աւելի մեծ պատրաստութիւններով յարձակվելու է նրա վրա, և թէ նրա սեփական ամրոցը այդքան յուսալի մի տեղ չէ, որի մէջ կարելի լինի պաշտպանվել թշնամու այս անգամվայ անպակի զորութեան դէմ, և խորհրդով ուսեց ամրամալ Կաշա-ղաքներից մէկ, որը անառիկ և անմատչելի դիրք ունէր: Որպէս ստորադրեալ և պաշտօնեալ Միրզա-խանը առաջարկեց իր պատրաստակամութիւնը ամեն կերպով օգնելու իշխանին, աւելացնելով, թէ ինքը արդէն պատրաստած ունի Կաշաղաքի:

*) Ուլու-պապի բերդը գտնվում է Խաչէն գետի մօտ, Գարաբէշ կամ Օրաբաշ գիւղում, Պետախի ստոր Գէօրգ անունով մատուռի մօտ: Այդ ամրոցին թիւրքերը կոչում են Բալու-Կայնա:

բերդի մէջ մի քանի ամիսների համար պաշար, ուր նա կարող է ապահով կերպով պաշտպանվել թշնամու դէմ, եթէ այդ բերդը պաշարված կը լինի: Նա իշխանին հրաւիրեց իր տունը, որ այնտեղից միասին գնան Կաշաղաքի բերդը, որը շատ հեռու չէր խոյրիքիտանից: Բայց նոյն գիւղերը ընթերթի ժամանակ, դուռնաւոր սենեակից դուրս եկաւ և իր ետեւից կողակց դուռը, իշխանին այնտեղ մնալ թողնելով: Այդ միջոցին փանահ-խանը և Մէլքե-Շահնազարը մարդիկ, որ առաջուց պահված էին նրա տան մէջ, վրա հանան և կառավարութեան իշխանին և գլխատեղին, նրա ամբողջ ընտանիքը կոտորել տուց: Այդ ժամանակ Մէլքե-Շահնազարը ուսանել տուց իր եղբոր որդի փոքրիկ Մայիլ-բէկին, որ նոյն ընտանիքի մէջ պահված էր: Երեւոյնդործ իր եղբոր արեան մէջ շտախված ձեռքերը թափանց դորաւոր գաւառի արեան մէջ...

Փանահ-խանը կատարեց իր խոստմունքը. դաւաճան Միրզա-խանին կարգեց Խաչէն վրա մէլք (1755) և այն օրից Հասան-Ջալալեան իշխանների տիրապետութիւնը համարեալ թէ բնկաւ: Թէ ինքը Մէլքե-Միրզա-խանը և թէ նրա ժառանգները (Մէլքե-Ալանի վրայն) և Մէլքե-Ղաւրամները) հաւատարմութեամբ ծառայեցին Եօշի խաներին, և կտրվելով հայոց մէլքների դաշակցութիւնից, անթիւ վնասներ հասցրին Վարանդայի հայոց իշխանութիւններին:

Եւ այսպէս Վարանդայի ճիւղի մէլքութիւններից երկուսը, Վարանդան և Խաչէն անցան փանահ-խանի կողմը:

(Կը շարունակվի)

*) Այդ Մէլքե-Ալանի վրայն պէտք է չի փոխել Հասան-Ջալալեան Մէլքե-Ալանի վրայն հետ:

Дозволено де ~~Григорий~~ Григорий 25

Լոյս տեսաւ Տիգրան Նազարեանի հրա-
տարակութիւնների VI զբոյրը Զ. Կիկկե-
սի ղ շէրս և Սկեսուր՝ Թարգ. օր. Ն. Տէր-
Մարկոսեանի: Գրքոյի վերջը իբրև յաւելուած
ապուած են զրականութեան վերաբերեալ
յայտարարութիւններ, առաջարկութիւններ
և այլն:

Հայկ Թիֆլիս. Թիգրանու Նազարյանց.

БРОШЮРА

Брошюра напечатана въ Москвѣ.

Цѣна 25 коп.

ԿԼԻՒԶԱՐՕՎԻ և ԶԱԳՈՒՄԵՆՆՈՒ (նախկին Տէր-Ակօպովի) մասնաւոր
ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ հիմնկուց սկսել է բնութենէլ երեխաներին, որոնք կամ շատ
քիչ գիտեն կամ բոլորովին չը գիտեն ռուսերէն, այլ լեզուն զորճնականապէս սովորեց-
նելու և սկզբնական կրթութիւն տալու համար: Սօլօրակ. Սաբօվայա փողոց № 38:

1—6

Sans ajouter le titre du journal.

Մ ի ջ ի փ ո ղ ո յ, Կ ա թ օ լ ի չ է ս կ ա յ ա փ ո ղ ո յ ի ա ն կ ի ւ ն № 13.

Աւելի էժան, քան թէ ուրիշ տեղ ծախվում են. ՎԻՆՆԱՅԻ ՄԵՐԵԼ ամենայն տեսակ, Ֆրանսիական և անգլիական երկաթէ կՐԱՎԱԹՆԵՐ 8—30 ռ., չամադաններ 250—25 ռ., սակիցյաժներ 1. 30—12 ռ., սոսն զոսկն եր ճանապարհի 6—35 ռ., մարաններ (погребцы) 6—25 ռ., սամոփարներ 60 կ.—1.25 Շուտար, կուխոսնի պրճէ ամաններ, գերանիայի երկաթէ էմալով ամաններ, Ռժմի վալնի կն եր մր մամոնի 38 ռ.—75 ռ., հրադաններ երկու լուսնի 6—32 ռ., ուկոլվէրներ ամենայն տեսակ 3. 50—30 ռ., պատրոներ, (զուլաններ) ընկոլվէրի, սիգար Ռնգարդի ֆարրիկեց. պատրոս և թամբաքու կուշարովի զիլդի պալորոպի. 5,000 ՖՈՆՆՑ ՌԻՅ (չայ) ԵՂ. ՄԱՊՈՎՆԵՐԻ, ըրակիւտ. (սուխար չայու և կաֆէի) էրնէմի. կոֆէ էրնէմի և Միւնէստի. Պետրբուրգու 40—1 ռ. 25 կ. հայերիներ ամենայն տեսակ 28 կ.—240 ռ., պրոբկայ զինէվաճառների, հանքային և զարեծրի (ДЛЯ ЗЕЛЕТЕРСКИХЪ ВОДЪ И ПИВА) զուլթուկ (ПУХЪ), պապնոսներ սամուլարի և չայու, դանակ չանգալ զանազան ֆարրիկաների 1 ռ. 20 կ.—25 ռ. գուժներ. զրչակոթներ 1 ռ. 80 կ.—5—60 կ. զանակ ջրի 1—60 կ.—12 ռ., դանակ հացի 20 կ.—1 ռ., հաւոր, կուռոնի 1—40 մինչև 3—20 կ. պրիբոր. միս կարելու մաշինայ. Անգլիական ութոններ, Բրիտանսկի չայնիկներ, կաֆէի նիկներ ամենայն տեսակ, Ջազայներ կաֆէի համար, ֆիլտեր—Ջուր մաքրելու, կրամալ կարորին 18 կ., վաքս Ֆրանսիայի ծախշ, թուղթ փաշի, կանկրտաներ, սուրգուշ, մաուտ, զրիչ երկաթէ, զրչակոթ, քարակոստակ, թանաք, թանաքամաններ, պրեսարայիններ, զգայներ սեղանի և չայու ֆրաժէ, վարչապի և բրիտանսկի գուժներ 1—50 կ. մինչև 12 ռ. և չայու 45 կ.—5 ռ., չուսմիչէկք 45 կ.—5 ռ., շամադաններ ամեն տեսակ 25 կ.—12 ռ. Ջուլտո, պորսապոլաններ վարչավու, Ռեժուի կԱՂՕՇՆԵՐ, ամեն տեսակ, գուլբաններ կանանց և մարդկերանց 15 կ.—50 կ. Ջուլտո, չապիկներ, մարդկերանց զպուստիկներ, գերակներ 35 կ.—4—50 կ., հասո, անձրիւի և չքրի. սանդրեր շրմայու ոսկորէ, դուտապերովի և փայտէ, չլոսկաներ զլիւն, շորի, սապոնի, պոլի և կարտի համար. չուլքի թէլ (сумара) մատոկի կոճի և շալէ (гарысь) ֆէրչատէկք մարդկերանց և կանանց, պորտմաններ, քիսաներ, պապիլորոս ամաններ և մանր գոլանտրեյնի ապրանքներ, սապոն ամեն տեսակ 3 կ.,—30 կ., կտոր, հոտաւետ ջրեր,պուղբա, Վիցերկն ջրի քացալ, հոտաւետ պարաշոկներ ԿԻՆԵՐԻ ԼԱՐՈՐԱՏՈՐԻՑ. և այլն և այլն և այլն:

Յարարադարացիք կարող են գիմել հետևեալ հասցեով. Тифлисъ Ми-
пу Н. Теръ-Никогосову.

Մ ի ջ ի փ ո ղ ո ճ, Կ ա թ օ լ ի չ ե ս կ ա յ ա փ ո ղ ո ճ ի ա ն կ ի ւ ն № 13.

Типогр. Главн. Упр. Главнонач. гражд. час. Лор. Мелик. ул., кав. д.

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Գ. Բարխուդարեանց:

18

46—60